

SEKUNDARNA VIKTIMIZACIJA ŽRTAVA NASILJA U PORODICI U BOSNI I HERCEGOVINI

Prof. dr Azra Adžajlić-Dedović,
redovni profesor Fakulteta za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije Univerziteta u Sarajevu

Prof. dr Marina M. Simović,
sekretar u Ombudsmanu za djecu Republike Srpske i vanredni profesor na Fakultetu pravnih nauka Panevropskog univerziteta „Apeiron“ u Banjoj Luci

Sažetak: Rad se bavi nekim pitanjima reforme sistema zaštite žrtava krivičnih djela i posebno žrtava nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini, i to u kontekstu dosljedne implementacije kako Istanbulske konvencije, tako i Preporuke Evropske unije u vezi sa minimumom zaštite, podrške i pomoći žrtvama krivičnih djela iz 2012. godine (PUP, 2012). Polazna osnova su istraživanja koja su utvrdila da je žrtvama nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini uskraćen pristup pravosuđu. Naime, poslije podnošenja prijave o nasilju u porodici, policija može ali nije obavezna da o tome obavijesti tužioca - sve dok ne prikupi dovoljno dokaza i ne procijeni da je riječ o krivičnom djelu. Sekundarna viktimizacija žrtava nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini vrši se i kroz pogrešno klasifikovanje nasilja u porodici kao prekršajnog, a ne krivičnog djela, ali i kroz neprovođenje krivične istrage u skladu sa zakonom. Marginalizacija žrtava nasilja u porodici vrši se i kroz blago kažnjavanje nasilnika, te i kroz uskraćivanje prava žrtve na restituciju.

Žrtva nasilja u porodici ima pravo da bude zbrinuta u sigurnu kuću radi osiguranja fizičke zaštite i ostvarivanja svojih prava i interesa što može da predstavlja njihovu ponovnu sekundarnu viktimizacija. S tim u vezi, žrtva nije prekršila zakon, već nasilnik koji treba biti „udaljen iz porodične kuće“ jer je ugrozio sigurnost ili psihofizički integritet članova svoje porodice. Zato bi nasilniku trebalo izreći i mjeru zabrane približavanja žrtvi, i to sve do izricanja presude, ali i mjere psihosocijalnog tretmana, te, zavisno od okolnosti slučaja, liječenja od zavisnosti poput alkohola, droga i sl.

Ključne riječi: nasilje u porodici, sekundarna viktimizacija, Istanbulska konvencija, naknada štete, pravda za žrtve.

1. Uvodno razmatranje o pravnoj zaštiti žrtava nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini

Dva ključna obavezujuća pravna instrumenta za Bosnu i Hercegovinu u ovom pogledu su Konvencija UN-a o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena¹ (CEDAW²) i Konvencija Vijeća Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici³ (Istanbulska konvencija).

¹ Usvojena i spremna za potpisivanje, ratifikaciju i primjenu od strane Generalne skupštine rezolucijom 34/180 od 18. decembra 1979. godine. Stupila na snagu 3. septembra 1981. godine u skladu sa članom 27 stav 1 ove konvencije.

² The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women.

³ Konvencija Vijeća Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici je međunarodni ugovor sastavljen pod okriljem Vijeća Evrope koji je potpisan 11. maja 2011. godine u Istanbulu, zbog čega je poznat još i kao Istanbulska konvencija. Konvencija ima za cilj sprečavanje nasilja, zaštitu žrtava i „okonačavanje nekažnjivosti počinitelaca“. Bosna i Hercegovina je u novembru 2013. godine postala šesta zemlja članica Vijeća Evrope koja je ratifikovala ovu konvenciju, a sa BiH je to uradilo još 11 članica Vijeća Evrope. Ovim se BiH obavezala na preduzimanje zakonodavnih i drugih mjera radi osiguranja pravnog, institucionalnog i organizacionog okvira za prevenciju nasilja nad ženama, zaštitu žrtava nasilja, te kažnjavanje počinitelaca nasilja.

Istanbulskom konvencijom jasno je propisano da su države članice obavezne da se suzdrže od učestvovanja u bilo kakvom činu nasilja nad ženama, ali, isto tako, i da „preduzmu neophodne zakonske i druge mjere u svrhu provođenja dužne pažnje kako bi spriječili nasilje, proveli istragu, kaznili i omogućili reparaciju za djela nasilja koja su pokrivena Konvencijom, a koja počine nedržavni akteri⁴.

Bosna i Hercegovina je ratifikovala Istanbulsku konvenciju i njene norme su obavezujuće za sve nivoe vlasti u ovoj državi od 1. avgusta 2014. godine⁵. Konvencija obavezuje države članice na:

- donošenje i sprovođenje cjelokupnih i koordinisanih politika za sprečavanje i suzbijanje svih oblika nasilja koje na centralno mjesto stavljaju zaštitu i prava žrtve i sprovode se putem efikasne saradnje svih relevantnih organizacija;

- podršku i efikasnu saradnju sa relevantnim nevladinim organizacijama;

- prikupljanje statističkih podataka i podršku istraživanjima o nasilju prema ženama;

- efikasne mjere prevencije;

- procesuiranje svih djela nasilja prema ženama.

Rezolucija Savjeta bezbjednosti UN 1325 “Žene, mir i sigurnost”, usvojena 31. oktobra 2000. godine⁶, prva je Rezolucija Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija koja naglašava važnost uloge i ravnopravnog učešća žena u sprečavanju i rješavanju konflikata, te izgradnji održivog mira. Ona poziva države članice da osiguraju veće prisustvo žena u donošenju odluka na svim nivoima odlučivanja. To je preduslov za veće uključivanje i perspektivu ravnopravnosti polova u sektore odbrane i bezbjednosti, te veću zaštitu i poštovanje ljudskih prava žena i djevojčica, kako u ratnim sukobima, tako i u procesima postizanja mira i bezbjednosti.

Generalni sekretar Ujedinjenih nacija donio je 29. oktobra 2008. godine Direktivu (S/PRST/2008/39) koja se odnosi na procese provođenja i izvještavanja u skladu sa pomenutom rezolucijom Savjeta bezbjednosti kojom je državam članicama data obaveza izrade nacionalnih akcionih planova za njenu primjenu. To je učinila i Bosna i Hercegovina sa Prvim akcionim planom za primjenu ove direktive za period od 2010. do 2013. godine⁷.

Odlukom Vijeća ministara BiH uspostavljen je Koordinacioni odbor za praćenje provođenja ove direktive koji je omogućio provođenje i promociju Prvog akcionog plana. Uz to, Vijeće ministara BiH je 2014. godine usvojilo i Drugi i Treći akcioni plan u Bosni i Hercegovini za praćenje provođenja ove direktive za period od 2014. do 2017. i od 2018. do 2020. godine.

Izrađen je i Završni izvještaj o primjeni Akcionog plana UNSCR 1325 u periodu od 2014. do 2017. godine koji sadrži preporuke i naučene lekcije koje su bile polazni osnov za izradu ovog akcionog plana. Međutim, Izvještaj za period od 2018. do 2020. godine nije transparentno predstavljen i dostupan javnosti, niti je vidljiv akcioni plan na način da su određeni ciljevi ispunjeni ili da li su pogreške i propusti u Prvom akcionom planu u Drugom korigovani na način da su ispoštovane Preporuke Ujedinjenih naroda i Evropske unije u vezi sa zaštitom, podrškom i pomoći žrtvama nasilja u porodici, ali i ostalim žrtvama (Frederick, 2008: 523-530).

Savjet Evrope je Preporukom Odbora ministara Rec 2002/05 o zaštiti od nasilja prema ženama⁸ dao okvir mjera zaštite žena od nasilja, posebno od porodičnog nasilja prema kojoj su zemlje članice trebale da uvedu, razviju i/ili poboljšaju svoju politiku protiv nasilja nad ženama i posebno nasilja u porodici koja je trebala da se temelji na:

- maksimalnoj sigurnosti i zaštiti žrtava;

- osnaživanju žena žrtava kroz optimalnu podršku i pomoć struktura kojima se izbjegava sekundarna viktimizacija;

- prilagođavanju krivičnog i građanskog prava, uključujući sudsku proceduru;

- podizanju svijesti javnosti, edukaciji djece i mladih osoba;

- osiguravanju posebnih obuka za profesionalce/ke koji se suočavaju sa problemom nasilja prema ženama;

- prevenciji u svim relevantnim područjima (Bašić-Tomić *et.all.*, 2019: 12).

⁴ Vidjeti član 5 Istanbulske konvencije.

⁵ „Službeni glasnik BiH - Međunarodni ugovori“, broj 19/13.

⁶ Usvojena na 4213. sjednici Savjeta bezbjednosti.

⁷ Usvojen je Odlukom Vijeća ministara Bosne i Hercegovine 2010. godine kao prvi akcioni plan za primjenu UNSCR-a 1325 u regionu Jugoistočne Evrope.

⁸ Prihvatio je Odbor ministara 30. aprila 2002. godine na 79. sastanku pomoćnika ministara.

Države koje ne provode ove reforme neće postići odgovarajući stepen razvoja demokratije, a time i zaštite ljudskih prava, već će stagnirati u razvoju demokratije i biti odgovorne pred međunarodnim sudovima za mnogobrojne povrede i kršenja ljudskih prava. Iako su obaveze iz sporazuma o ljudskim pravima primjenjive isključivo na države potpisnice, te tako i na djela koja počine državni organi, prema principima međunarodnog prava postoji odgovornost države za djela koja počini pojedinac ukoliko država potpisnica ne spriječi kršenje prava, ne provede istragu i ne kazni djelo nasilja, te propusti osigurati pristup pravdi, uključujući i naknadu štete žrtvama, što se naziva standardom dužne pažnje⁹ (Barnidge, 2006: 81-121).

U skladu sa članom 36 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici¹⁰, Vlada Federacije Bosne i Hercegovine je na svojoj 75. sjednici donijela Odluku o usvajanju Strategije za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici (2013-2017), s ciljem smanjenja nasilja u porodici, uspostave sistema djelovanja i zaštite i ravnomjerne dostupnosti servisa. Informacija o provedenim aktivnostima je sadržana u Izvještaju o implementaciji petogodišnje Strategije za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici (2013-2017).

Novo izmjene Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske¹¹, koje su stupile na snagu od 1. maja 2020. godine, donijele su najvažniju izmjenju u odnosu na sve prethodne, a to je da se nasilje u porodici ne tretira više kao prekršajno, nego kao krivično djelo. Takvo rješenje ne postoji u Federaciji Bosne i Hercegovine i Brčko Distriktu. Pored toga, djeca sa smetnjama u razvoju u znatno su većem riziku od svih vrsta zlostavljanja nego djeca bez smetnji u razvoju (Sullivan, Knutson, 2000: 1257-1273).

2. Sekundarna viktimizacija žrtava nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini predstavljena kroz djelovanje vladinih i nevladinih organizacija u periodu od 2010. do 2020. godine

Međunarodni standardi obavezuju države potpisnice na to da se djela nasilja u porodici procesuiraju kao krivična djela i po službenoj dužnosti (Kaspiew, *et. al.*, 2010: 38-48). Izricanje novčanih kazni se ne preporučuje, jer one prije mogu izazvati nepovoljne finansijske posljedice za žrtvu, nego što odvrćaju počinioca od ponovnog činjavanja djela ili djeluju kao vid rehabilitacijske sankcije¹². Ipak, nepružanju zaštite doprinose i same žene - najčešće žrtve nasilja. U prvom redu, one su nedovoljno educirane i neinformisane, pa ne znaju kome treba da se obrate radi pružanja preventivne zaštite i na koji način se mogu odbraniti od nasilničkog ponašanja (Traljić, Bubić, 2007: 156). Zato je neophodno da država obezbijedi široku edukaciju građana o pravnoj zaštiti žrtava nasilja u porodici koje moraju biti viktimološke. Neophodne su i studije o strahu od viktimizacije na osnovu kojih treba doći do viktimoloških mjera prevencije nasilja u porodici¹³.

Prema dokumentu Zapažanja o primjeni zakona o zaštiti od nasilja u porodici u praksi nadležnih institucija, koji je izradila misija OSCE-a u BiH¹⁴, žrtve su te koje podnose prijavu policiji (Hagemann-White, Mlinarević, 2019: 8). Nekoliko službenika u centrima za socijalni rad izjavilo je da su upoznati sa zakonskom obavezom da prijave nasilje u porodici policiji, ali se oni radije odlučuju da žrtvama savjetuju da pozovu policiju - ukoliko to žele. Uz to, neprijavlivanje od strane službene osobe smatra

⁹ Nacrt članova o odgovornosti država za međunarodna protivpravna djela, Komisija za međunarodno pravo, 2001, član 2. Komentari nacrta članova jasno ukazuju na to da odgovornost za činjavanje ili propuštanje činjavanja uključuje i „nepoštovanje načela dužne pažnje“. Vidjeti Izvještaj o radu Komisije za međunarodno pravo sa 53. sjednice, A/56/10, 34.

¹⁰ „Službene novine Federacije BiH“, br. 22/05 i 51/06 i 28/13.

¹¹ „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 102/12, 108/13, 82/15 i 84/19.

¹² Nasilje u porodici - odgovor nadležnih institucija i zaštita žrtava u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj, OSCE BiH, Sarajevo, 6.

¹³ U tom kontekstu, neophodno je zakonima o zaštiti od nasilja u porodici i protokolima o postupanju sa žrtvama nasilja jasno definisati radnje koje predstavljaju sekundarnu viktimizaciju ovih žrtava (Laing, 2016:1314-1335; Rivera *et. al.*, 2012: 234-252; Mušić, 2018: 168-187).

¹⁴ Prema podacima ove institucije, u Bosni i Hercegovini je 2018. godini evidentirano ukupno 2.762, a u 2019. godini 2.521 slučaj nasilja u porodici. Najizraženije je fizičko nasilje izvršeno nad ženama u dobnoj grupi od 28 do 45 godina starosti, ali i dobnoj grupi preko 46 godina. Najizraženije nasilje je u Kantonu Sarajevo gdje je 1.305 osoba u 2019. godini zatražilo podršku organa starateljstva zbog nasilja u porodici, zatim u Tuzlanskom kantonu 533, Zeničko-dobojskom kantonu 280, Srednjo-bosanskom kantonu 165 i Unsko-sanskom kantonu 137 slučajeva.

se prekršajem i može biti kažnjeno novčanom kaznom od 800 do 1.800 km u Republici Srpskoj, a od 500 do 3.000 km u Federaciji BiH. Službenike koji ne prijavljuju nasilje u porodici, već to sugerišu žrtvama - takođe treba procesuirati zbog neprijavlivanja krivičnog djela nasilja u porodici¹⁵. Kako bi zakonska rješenja bila usaglašena, trebalo bi preispitati koji je način procesuiranja djela nasilja u porodici najbolji, odnosno da li ovo nasilje treba procesuirati isključivo kao krivično djelo ili, pak, i kao prekršaj i kao krivično djelo¹⁶. Zapažanja o primjeni ovih zakona ukazuju da veliki broj sudova u Federaciji BiH nije primio nijedan zahtjev za izricanje zaštitnih mjera, a većina prekršajnih odjela osnovnih sudova u Republici Srpskoj je primila prekršajne prijave o nasilju u porodici, bez zahtjeva za izricanje zaštitnih mjera¹⁷.

Svjedočenje žrtve ili izjava data pod zakletvom trebali bi biti dovoljan dokaz za primjenu zaštitnih mjera od nasilja u porodici. Međutim, u Bosni i Hercegovini zakonodavac ne pravi razliku između primarnih i sekundarnih žrtava, čime je žrtve uskratio u pravu na pristup pravosuđu i ostavio nezaštićene sve do dobijanja statusa svjedoka ili do podizanja optužnice za krivično djelo nasilja u porodici.

Za hitne zaštitne mjere privremenog karaktera dovoljna je procjena policije o nasilju i riziku za žrtvu¹⁸. Svrha ovog postupka nije da utvrdi krivicu počinioca krivičnog djela, već da spriječi dalje nasilje u porodici i obezbijedi promptnu zaštitu psihofizičkog integriteta za žrtve nasilja. U praksi sudova u Bosni i Hercegovini kroz publikovana istraživanja objavljena ne samo od strane naučne javnosti i NVO, već i pravosudnih organa uočen je čitav niz različitih pristupa u rješavanju zahtjeva za izricanje zaštitnih mjera u prekršajnim odjelima opštinskih, odnosno osnovnih sudova.

U vezi sa rokovima, Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Federacije Bosne i Hercegovine propisuje da sudije imaju rok od osam dana za izricanje zaštitne mjere, uz obavezu svih službenih osoba uključenih u proces da postupaju hitno. Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske nameće „hitno rješavanje takvih predmeta”, bez daljnjeg preciziranja, ali sa istovremenim pozivanjem na primjenu odredbi Zakona o prekršajima Republike Srpske, kako za zaštitne mjere, tako i za kažnjavanje počinitelja¹⁹.

Što se tiče kažnjavanja počinioca zbog nepostupanja po izrečenim zaštitnim mjerama, nisu dobijene nikakve informacije. Niske novčane kazne u zakonu Republike Srpske, otvaraju pitanje da li one uopšte služe kao sredstvo odvraćanja.

Bosna i Hercegovina još uvijek ne vodi sveobuhvatnu i razvrstanu statistiku o osnovnim oblicima nasilja nad ženama, aako je predviđeno Istanbulskom konvencijom. Prikupljanje podataka o nasilju u porodici može se poboljšati praćenjem prijavljenih slučajeva nasilja u porodici kroz sistem pravosuđa - kada dođe do pokretanja postupka za zaštitu žrtve. Dužnost policije da zahtijeva izricanje zaštitne mjere bi trebala osigurati da svaki slučaj nasilja u porodici koji predstavlja opasnost - bude evidentiran u tužilaštvu u roku od 12 sati (Hagemann-White, Mlinarević, 2019: 32). Statistika Gender centra Federacije BiH ukazuje na stabilan rast u broju zahtjeva za izricanje zaštitne mjere i izrečenih zaštitnih mjera od 2006. godine. Podaci iz Republike Srpske ne ukazuju na sličan trend, ali brisanje odredbe kojom se slučajevi nasilja u porodici kvalifikuju kao prekršaj - može dovesti do povećanja broja izrečenih zaštitnih mjera.

¹⁵ Statistički podaci iz jednog kantonalnog ministarstva unutarnjih poslova upućuju na to da je većina prijavljenih djela nasilja u porodici kvalifikovana kao prekršaj (Nasilje u porodici - odgovor nadležnih institucija i zaštita žrtava u Federaciji BiH i Republici Srpskoj, OSCE BiH, Sarajevo, 7).

¹⁶ Nasilje u porodici - odgovor nadležnih institucija i zaštita žrtava u Federaciji BiH i Republici Srpskoj, OSCE BiH, Sarajevo, 9.

¹⁷ *Ibid*, 11.

¹⁸ Ombudsmeni u BiH takođe su stava da se kontinuirano treba raditi na educiranju zaposlenih u policiji, pravosuđu i centrima socijalne zaštite kako da postupaju u slučajevima nasilja u porodici, posebno nasilja nad ženama. Međutim, praksa učestalog sankcionisanja nasilja u porodici uslovnim osudama i novčanim kaznama doprinosi ponavljanju djela i smanjenju broja prijavljenih slučajeva nasilja, naglasili su iz Institucije ombudsmana za ljudska prava u BiH.

¹⁹ U jednom od sudova u Republici Srpskoj sudija je izrekla više od 20 zaštitnih mjera u kombinaciji sa novčanim kaznama, a nije zahtijevala da joj budu dostavljeni izvještaji o provedbi mjera. Pored toga, lokalna policija je izjavila da nije bila u mogućnosti provesti mjeru zabrane približavanja žrtvi nasilja, jer žrtva i počinitelac žive u istom domaćinstvu.

3. Praksa Evropskog suda za ljudska prava

Evropski sud za ljudska prava²⁰ je zauzeo stav da su države dužne osigurati efikasan pristup pravdi žrtvama nasilja u porodici, ali i zaštitu prava na privatni život svih žrtava nasilja u porodici. Sud je obrazložio da „efikasno poštovanje ličnog ili porodičnog života obavezuje [države] da učine ovo sredstvo zaštite dostupnim na efikasan način“²¹. Sud je, 2009. godine, prvi put donio presudu da je rodno zasnovano nasilje oblik diskriminacije, u skladu sa Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda²².

U presudi u predmetu *Kurt v. Austria*²³, od 15. juna 2021. godine, Evropski sud je zauzeo stav nema povrede člana 2 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda²⁴. Aplikantica je Senay Kurt, austrijska državljanka. Udala se za E. 2003. godine, s kojim ima dvoje djece: A., rođeno 2004. godine i B., rođeno 2005. godine. Slučaj se odnosio na ubistvo aplikanticeinog sina, A., od strane njegovog oca nakon prethodnih aplikanticeinih pritužbi o porodičnom nasilju protiv oca.

U julu 2010. godine aplikantica je pozvala policiju jer ju je suprug pretukao. Tvrdila je da ju je tukao već godinama i da se nedavno situacija pogoršala. Policija je primijetila da je aplikantica imale znakove ozljeda. Naredba za zabranu pristupa (*Betretungsverbot und Wegweisung zum Schutz vor Gewalt*) izdata je protiv E. Ova zabrana obavezala ga je da se u periodu od 14 dana drži podalje od zajedničkog stana, kao i od stana aplikanticeinih roditelja. E. je poštovao zabranu, a policija nije izvijestila o daljnjim incidentima. Iako je aplikantica odbila svjedočiti, u januaru 2011. godine Regionalni krivični sud u Grazu osudio je E. za tjelesne ozljede i opasna prijeteca ponašanja i osudio ga na tri mjeseca zatvora, uslovno na tri godine. Do maja 2012. godine policija nije izvijestila o daljnjim incidentima.

U maju 2012. godine aplikantica je otišla u Okružni sud St. Pölten i podnijela tužbu za razvod braka. Istog je dana prijavila supruga policiji zbog silovanja i opasnih prijetnji. Dodala je da ju je redovito tukao, te ponekad šamarao djecu. Bila je u velikom strahu od svoga muža i izjavila da želi zaštititi sebe i svoju djecu. Policijski službenik je izdao nalog za zabranu protiv E., koji je s policijom dobrovoljno došao u policijsku stanicu.

Dva dana kasnije E. se vratio u policiju i raspitivao da li je moguće da kontaktira svoju djecu. Policija je iskoristila priliku da ga suoči s izjavama njegove djece da ih je pretukao. E. je priznao da ih je tu i tamo tukao, ali „samo kao vaspitnu mjeru“, bez agresivnosti. Dodao je da su mu djeca sve.

E. je 25. maja 2012. godine otišao u školu A. i B. Pitao je učiteljicu A. može li nakratko razgovarati sa sinom. Učiteljica, koja je kasnije izjavila da nije bila upoznata s problemima u porodici, se složila. Kada se A. nije vratio na čas, učiteljica ga je počela tražiti. Pronašla ga je u školskom podrumu, upucanog u glavu. Njegova sestra B., koja je svjedočila o ubistvu svog brata, nije ozlijeđena. Odmah je izdat nalog za hapšenje E. i policija je pokrenula istragu, ali je E. tog dana pronađen mrtav u svom automobilu (izvršio je samoubistvo).

U februaru 2014. godine aplikantica je pokrenula postupak za službenu odgovornost. Tvrdila je da je državno tužilaštvo trebalo zatražiti da se E. zadrži u pritvoru nakon što ga je prijavila policiji i da je postojala stvarna i neposredna opasnost da će ponovno počiniti krivično djelo protiv svoje porodice. Zahtijevala je 37.000 eura na ime naknade nematerijalne štete. Takođe je zatražila od suda da donese deklaratornu presudu da je Austrija odgovorna za eventualnu buduću štetu uzrokovanu ubistvom njenog sina, koju je procijenila na 5.000 eura.

U novembru 2014. godine Okružni sud u St. Pöltenu odbio je njen zahtjev. Posebno je smatrao da, uzimajući u obzir informacije koje su vlasti morale podnijeti u relevantno vrijeme, nije bilo vidljivog neposrednog rizika za život A. U januaru 2015. godine bečki žalbeni sud odbio je njenu žalbu, a Vrhovni sud je u aprilu 2015. godine odbio reviziju kao vanredni pravni lijek.

Pozivajući se na član 2 (pravo na život), član 3 (zabrana nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja) i član 8 (pravo na poštovanje porodičnog života) Evropske konvencije, aplikantica se žalila

²⁰ U daljem tekstu: Evropski sud.

²¹ Evropski sud, *Airey protiv Irske*, 9. oktobar 1979. godine, 32 Eur Ct HR Ser A (1979.): [1979.] 2 E.H.R.R. 305, u paragrafu 13.

²² Evropski sud, *Opuz protiv Turske*, 9. juni 2009. godine, aplikacija broj 33401/02.

²³ No. 62903/15.

²⁴ U daljem tekstu: Evropska konvencija.

da austrijske vlasti nisu zaštitile nju i njenu djecu od nasilnog supruga, što je rezultiralo ubistvom njihovog sina.

Vijeće Evropskog suda je odlukom od 4. jula 2019. godine posebno utvrdilo da su domaće vlasti imale pravo zaključiti da nijedna mjera, osim zabrane koja je izdata protiv oca, kao što je pritvor, nije bila opravdana pod okolnostima koje su im poznate. U skladu s tim, ispunili su svoje pozitivne obaveze prema članu 2 Konvencije. Nakon ove odluke predmet je transferisan (prema članu 43) Velikom vijeću.

Veliko vijeće je u presudi prvi put pojasnilo opšta načela primjenjiva u slučajevima nasilja u porodici prema članu 2 Konvencije. Principi su prošireni na osnovu „Osmanovog testa“ (*Osman protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, od 28. oktobra 1998. godine²⁵). Sud je ponovio da su vlasti morale pružiti neposredan odgovor na navode o nasilju u porodici i da se od njih tražila posebna marljivost u rješavanju takvih slučajeva. Vlasti su morale utvrditi da li je postojao stvarni i neposredni rizik za život jednog ili više identifikovanih žrtvi i u tom cilju bili su dužni provesti autonomnu (proaktivnu i sveobuhvatnu) procjenu rizika. Morali su procijeniti stvarni i neposredni rizik, dajući posebnu pažnju kontekstu slučaja nasilja u porodici. Ako je ishod procjene rizika bio da postoji stvarni i neposredni rizik za život, postojala je obaveza vlasti da preduzmu preventivne mjere. Takve mjere morale su biti odgovarajuće i proporcionalne nivou procijenjenog rizika.

Evropski sud se složio s Vladom da, na osnovu onoga što su vlasti znale u predmetno vrijeme, nije bilo naznaka stvarnog i neposrednog rizika od daljeg nasilja prema sinu aplikantice van područja za koja je izdata naredba o zabrani, a kamoli smrtni rizik. Vlasti su utvrdile određeni nivo nesmrtonosnog rizika za djecu u kontekstu porodičnog nasilja koje je počinio otac, čija je glavna meta bila aplikantica. Čini se da su mjere koje su naredile vlasti bile adekvatne da obuzdaju svaki rizik od daljeg nasilja nad djecom i vlasti su temeljito i savjesno preduzimale sve potrebne zaštitne mjere. Nije bio uočljiv stvarni i neposredni rizik napada na živote djece. Stoga, u okolnostima ovog slučaja, vlasti nisu imale obavezu preduzimati daljnje preventivne mjere, posebno u vezi s aplikanticinom djecom, bilo u privatnom ili javnom prostoru, kao što je izdavanje naloga o zabrani koja bi se odnosila na prostor dječije škole.

Uzimajući u obzir zahtjeve austrijskog Krivičnog zakona i one koji proizlaze iz člana 5 Konvencije kojom se štite prava optuženih, Evropski sud nije našao razloga da dovede u pitanje nalaze austrijskih sudova, koji su odlučili da E. neće odrediti istražni zatvor. Sud je ponovio da prema članu 5 nikakvo zadržavanje nije dozvoljeno ukoliko nije u skladu sa zakonom.

4. Krivično djelo nasilje u porodici i praksa primjene

Kroz inkriminaciju krivičnog djela nasilje u porodici zakonodavac je predvidio nekoliko težih oblika, u zavisnosti od sredstava izvršenja, težine posljedice i uzrasta pasivnog subjekta. Teži oblici su koncipirani prema nastupanju povreda, i to teške tjelesne povrede, lake tjelesne povrede i teško narušenje zdravlja (Vešović, 2015: 171). U smislu člana 7 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Federacije BiH, smatra se da postoji nasilje u porodici u slučaju osnova sumnje da su učinjene radnje kojima član porodice nanosi fizičku, psihičku ili seksualnu bol ili patnju i/ili ekonomsku štetu, kao i prijetnje koje izazivaju strah od fizičkog, psihičkog ili seksualnog nasilja i/ili ekonomske štete kod drugog člana porodice. Radnje nasilja u porodici ili prijetnje tim radnjama, u smislu stava 1 ovog člana, su:

- 1) svaka primjena fizičke sile na fizički ili psihički integritet člana porodice;
- 2) svako postupanje jednog člana porodice koje može prouzrokovati ili izazvati opasnost da će prouzrokovati fizičku ili psihičku bol ili patnju;
- 3) prouzrokovanje straha ili lične ugroženosti ili povrede dostojanstva člana porodice ucjenom ili drugom prinudom;
- 4) fizički napad člana porodice na drugog člana porodice, bez obzira na to da li je nastupila fizička povreda;
- 5) verbalni napad, vrijeđanje, psovanje, nazivanje pogrđnim imenima, te drugi načini grubog uznemiravanja člana porodice od drugog člana porodice;
- 6) seksualno uznemiravanje;
- 7) uhođenje i svi drugi slični oblici uznemiravanja drugog člana porodice;
- 8) oštećenje ili uništenje zajedničke imovine ili imovine u posjedu;

²⁵ Izvještaj o presudama i odlukama 1998-VIII.

9) upotreba fizičkog nasilja ili prouzrokovanje straha sa ciljem oduzimanja prava na ekonomsku nezavisnost zabranom rada ili držanjem člana porodice u odnosu zavisnosti ili podređenosti;

10) upotreba fizičkog i psihičkog nasilja prema djeci i zanemarivanje u njihovom vaspitanju;

11) fizičko i psihičko nasilje prema starim, iznemoglim osobama i zanemarivanje u njihovom njegovanju i liječenju;

12) nasilna izolacija ili ograničenje slobode kretanja člana porodice i

13) propuštanje dužne pažnje i nepružanje pomoći i zaštite članu porodice i pored obaveze prema zakonu (Nikolić-Ristanović, Dokmanović, 2006: 76, 77).

Prema dostupnim podacima, proizilazi da je u Federaciji BiH u 2014. godini u tužilaštvima primljeno 1196, u 2015. godini 980 i u 2016. godini 1022 prijava za krivično djelo nasilje u porodici. Takođe, značajan je i broj neriješenih prijava koji se prenosi iz prethodne godine. Broj naredbi o nepokretanju i o obustavljanju istraga je u posmatranim godinama veći od 30 odsto. Pored toga, značajan je broj i osuđujućih presuda (uslovna osuda), pa je taj broj u Federaciji BiH za 2014. godinu 454, 2015. godinu 491 i 2016. godinu 432 predmeta, što je više od 30 odsto od ukupnog broja predmeta po kojima se postupalo.

U Republici Srpskoj broj primljenih prijava je 555 za 2014. godinu, 461 za 2015. i 614 za 2016. godinu. Broj naredbi o obustavljanju i nepokretanju istraga je takođe za sve tri posmatrane godine veći od 30 odsto, dok je broj izrečenih osuđujućih presuda (uslovna osuda) preko 25 odsto (Mujezinović, Ivić, Žigić, 2018: 25). Prema podacima Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske, u 2017. godini evidentirana su tri ubistva u pokušaju žena žrtava, a odnos žrtve prema učiniocu je bio jedna bivša djevojka, jedna snaha i jedna službenica na radnom mjestu. U 2018. godini evidentirano je jedno ubistvo u pokušaju. U 2017. i 2018. godini nisu evidentirana ranija prijavljivanja ni u jednom od pomenuta četiri slučaja.

Tužilaštvo Kantona Sarajevo je 2020. godine podiglo 38 optužnica zbog nasilja u porodici, dok je za isto krivično djelo u 2019. godini podignuto 46 optužnica. Okružno javno tužilaštvo Banja Luka je 2020. godine primilo 150 prijava nasilja u porodici, a podignuto je 30 optužnica. U 2019. godini, u Banjoj Luci, od 299 prijava poginute su 72 optužnice za slučajene nasilja u porodici, a u 2018. godini 82 optužnica (od ukupno 240 prijava).

Kantonarno tužilaštvo Unsko-sanskog kantona je u 2020. godini podiglo 79 optužnica zbog nasilja u porodici, a izrečeno je 89 osuđujućih presuda. U Unsko-sanskom kantonu je primijetan pad u broju podignutih optužnica u 2020. godini za slučajeva porodičnog nasilja. Okružno javno tužilaštvo u Bijeljini je u protekle dvije godine podiglo ukupno 44 optužnice zbog krivičnog djela nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici, a Tužilaštvo Brčko distrikta 16.

Prema podacima Ministarstva unutrašnjih poslova i Ministarstva pravde Republike Srpske, u 2017. i 2018. godini nisu evidentirani slučajevi koji su rezultirali smrću djece žena žrtava na teritoriji Republike Srpske²⁶. U većini predmeta izrečene su uslovne osude, skoro 77,2 odsto (ili 223 predmeta). Kazne zatvora izrečene su u samo 8,3 odsto od ukupnog broja predmeta (24). Počinioci su kažnjeni novčanom kaznom u 13,5 odsto predmeta (39)²⁷.

Izrečene krivične sankcije za izvršena krivična djela nasilja u porodici pokazuju da su kazne neprimjereno blage, i to imajući u vidu društvenu opasnost djela, međunarodne standarde iz ove oblasti, zapriječenu kaznu i druge okolnosti pod kojima je nasilje izvršeno. Kad su u pitanju uslovne osude, a naročito one za koje je vrijeme provjere određeno na kratak period, kao i novčane kazne, diskutabilno je da li se njima uopšte može ostvariti svrha kažnjavanja, kako opšta tako i generalna prevencija, tj. da izrečena sankcija utiče na učinioca i ostale da ubuduće ne čini krivična djela, kao i da utiče na svijest građana o pogibeljnosti krivičnih djela i o pravednosti kažnjavanja učinioa (Tulumović, 2018: 71).

Najznačajniji podatak u vezi sa vrstom izrečenih krivičnih sankcija za nasilje u porodici odnosi se na činjenicu da prevladavaju uslovne osude, na koje otpada 77,2 odsto od ukupnog broja praćenih predmeta ili 223 od ukupno 289 predmeta. Ovo je uočljiv trend u cijeloj BiH. Takođe, većina kazni zatvora utvrđenih uslovnim osudama prilično je niska. Podaci pokazuju da je u većini predmeta u kojima je izrečena uslovna osuda (88,8 odsto od 223 predmeta) sud utvrdio kaznu zatvora u trajanju od

²⁶ Izvještaj Bosne i Hercegovine o zakonodavnim i drugim mjerama za provedbu odredbi Konvencije Vijeća Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija), 79.

²⁷ Krivična odgovornost i sankcionisanje počinitelaca nasilja u porodici Analiza i preporuke o krivičnim sankcijama u predmetima nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini, OSCE BiH, Sarajevo, 2011, 52.

jednog do šest mjeseci²⁸. Novčane kazne izrečene su u 13,5 odsto od ukupnog broja praćenih predmeta i kretale su se, uglavnom, od 200 do 4.500 KM, ali je većina novčanih kazni (preko 68 odsto ili 27 predmeta) bila manja od 1.000 KM²⁹. S obzirom na to da u analiziranom uzorku najveći procenat izrečenih uslovnih osuda sa utvrđenom kaznom zatvora do tri mjeseca zatvora (46 odsto), a dominantno participiraju uslovne osude sa određenim vremenom provjeravanja do jedne godine (59 odsto), potvrđuje se izneseni stav da se učiniocima krivičnog djela nasilja u porodici izriču blage krivične sankcije sa najmanjim zatvorskim kaznama i najkraćim određenim vremenom provjeravanja (Tulumović, Velić, 2019: 196).

Olakšavajuće okolnosti utvrđene su i korištene kao osnov za blažu kaznu ili ublažavanje u 54 od 70 predmeta (skoro 74 odsto). Niz različitih faktora uzeti su u obzir. Često se poziva na raniju neosuđivanost optuženog. Priznanje krivice, izražavanje kajanja za krivično djelo ili njihova kombinacija, često je prihvaćana od suda kao olakšavajuća okolnost (u 64 odsto svih predmeta). U nekoliko predmeta sudovi su se pozivali na „primjereno ponašanje optuženog u sudnici“. Čovjek koji se neprimjereno ponaša u porodici nije kažnjen jer se primjerno ponašao u sudu, a sud za saradnju oštećenog sa pravosuđem kao svjedoka nagrađuje svjedoka nasilja u porodici (blažim kažnjavanjem ili oslobođanjem od odgovornosti).

Druga, često korištena olakšavajuća okolnost, jeste status optuženog kao oca ili „porodičnog čovjeka“, što je „okrivljivanje žrtava nasilja u porodici“ od strane pravosuđa. To ukazuje ne samo na zloupotrebu službene dužnosti, već i na korupciju u pravosuđu³⁰. Sporazumi o priznanju krivice³¹ zaključeni su u 13,15 odsto, od ukupnog broja predmeta koji su praćeni. Većina sporazuma predviđala je uslovnu osudu (78,95 odsto). Za razliku od toga, samo je u 10,53 odsto ovih predmeta izrečena kazna zatvora, a u 10,53 odsto novčana kazna. Problem predstavlja i činjenica da obrazloženja suda pružaju malo ili gotovo nimalo informacija o pojedinostima tih okolnosti. Pored toga, sud ne poziva uvijek na postojanje „naročito olakšavajućih okolnosti“, što znači da se radi o takvim olakšavajućim okolnostima koje, u znatnoj mjeri, smanjuju opasnost djela i krivice učinioca.

Kao „blaže“ kazne u predmetima nasilja u porodici označene su uslovne osude sa zakonskim minimumom vremena provjeravanja i izrečenom upozoravajućom kaznom kratkotrajnog zatvora (do šest mjeseci) i novčane kazne manje vrijednosti. Karakterizacija postojanja „blage kaznene politike“ sudova u BiH u predmetima nasilja u porodici i prevladavajuća prakse umanjena sankcija od drugostepenih sudova - navedena je u izvještajima OSCE-a i organizacija civilnog društva koje su vršile monitoring postupanja sudova u predmetima nasilja u porodici.

„Blaža“ kvalifikacija može ukazivati na to da na institucionalnom nivou postoji duboko nerazumijevanje prirode i oblika u kojem se nasilje u porodici može pojaviti. Ta kvalifikacija ukazuje na nedostatak rodnog senzibiliteta i za nasilje u porodici i pitanja dobrobiti djece, koji mogu duboko uticati na iskustva žrtava nasilja u porodici u krivičnom postupku. Čini se da takve vrste kazni ne ispunjavaju na adekvatan način svrhu krivičnopravnih sankcija uopšteno, koje pružaju „zaštitu i satisfakciju žrtve“. Kažnjavanje na granici ili ispod granice propisane zakonom posebno je problematično kada je u pitanju kvalifikovani oblik djela, uključujući nasilje prema djeci, korištenje oružja ili teške tjelesne povrede. U složenim i teškim predmetima, gdje je nasilje u porodici kombinovano sa drugim djelima, kao što je zlostavljanje ili zanemarivanje djeteta, optužnica bi trebala obuhvatiti sva djela koja su počinjena u sticaju sa drugim krivičnim djelima.

Tužiocima bi trebali hitno postupati u predmetima nasilja u porodici s obzirom na to da u velikom broju slučajeva osumnjičeni i žrtva žive u istom domaćinstvu, zbog čega bi nepravovremeno postupanje moglo dovesti do ponovljenog nasilja. Tokom istrage važno je prikupiti i dokaze koji se odnose na naknadu štete za žrtve u vezi sa učinjenim krivičnim djelom - u cilju odlučivanja suda o imovinskopravnom zahtjevu prilikom donošenja presude³². Tužiocima također u vrijeme podizanja

²⁸ Ibid, 53.

²⁹ Ibid, 58.

³⁰ UN DAW/DESA, Priručnik, supra fusnota 17, na str. 51.

³¹ Direktiva 2012/29/EU Evropskog parlamenta i Vijeća od 25. oktobra 2012. o uspostavi minimalnih standarda za prava, potporu i zaštitu žrtava kaznenih djela, te o zamjeni Okvirne odluke Vijeća 2001/220/PUP.

³² Monitoring pravosuđa u Federaciji BiH je pokazao generalno odsustvo pravne i psihološke podrške tokom svjedočenja žena koje su preživjele nasilje i u pravilu se oštećene upućuju na parnični postupak radi

optužnice trebaju imati pribavljen novi izvod iz kaznene evidencije za optuženog. Uz to, tužioci bi trebali, pred samo suđenje, pripremiti svjedoke za neposredno davanje iskaza pred sudom, čime se direktno utiče na kvalitet rada suda na utvrđivanju krivice optuženog za počinjeno djelo nasilja u porodici. Tužioci bi, uz to, trebali upozoriti žrtvu koja svjedoči na mogućnost postavljanja neugodnih pitanja, kao i pitanja lične prirode, koja se mogu očekivati od branioca optuženog, odnosno optuženog i pomoći žrtvama da se pripreme za unakrsno ispitivanje.

U slučajevima kada u toku postupka žrtva odustane od svjedočenja, a postoji osnovana sumnja da je optuženi počinio djelo nasilja u porodici, tužioci ne bi trebali automatski odustajati od optužnice. Tužioci bi trebali provjeriti i postoje li podaci o izrečenim zaštitnim mjerama, te o eventualno prekršajnom kažnjavanju učinioca, te ih uključiti u spis kao dokaz historijata vršenja nasilja, odnosno potvrde nasilnikove sklonosti da čini nasilje u porodici. Tužioci bi trebali vršiti i nadzor u pogledu obaveze osuđene osobe da se pridržava obaveza tokom vremena provjeravanja iz uslovne osude, te, kada postoje zakonski razlozi, predlagati opoziv uslovne osude. Oni trebaju voditi računa i o mogućnosti podnošenja žalbe sa zahtjevom za izricanjem strožijih sankcija u drugostepenom postupku - ako ocijene da presuda prvostepenog suda ne zadovoljava zahtjeve specijalne i generalne prevencije. Uz to, nekonzistentna zakonska rješenja otvaraju i dileme u postupanju kako ovlašćenih policijskih organa, tako i tužioca i suda, pa i drugih subjekta zaštite, a ostavlja otvorenim i pitanje učešća u sudskom postupku nevladinih organizacija. To može da oteža primjenu zakona, pa se stoga sve te nekonzistentnosti trebaju u što skorije vrijeme otkloniti, jer iako one ne predstavljaju smetnje za primjenu zakona, svakako utiču na njegovu uspješnu primjenu (Milić, Krunić, Milinović, 2009: 147).

5. Zaštitne mjere, procjena rizika i naknada štete žrtvama

Prema podacima Federalnog ministarstva unutrašnjih poslova, za svako doneseno rješenje o izricanju zaštitne mjere izrađuje se procjena ugroženosti i plan provođenja zaštitne mjere, koji je osnova za provođenje zaštitne mjere (član 15 Pravilnika o načinu provođenja zaštitnih mjera za počinioce nasilja u porodici koje se u nadležnosti policije³³ - izrada procjene ugroženosti mjera zaštite i član 37 ovog pravilnika - formiranje stručnog tima).

U Republici Srpskoj je ministar unutrašnjih poslova donio Pravilnik o postupku i načinu sprovođenja procjene rizika (s obzirom na činjenicu da je ova obaveza uvedena izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske iz 2019. godine). Cilj Protokola je uspostavljanje multidisciplinarnih timova u zajednicama koji će usmjereno i sveobuhvatno djelovati na unapređenju zaštite i pomoći žrtvama nasilja u porodici, te na hitnom i efikasnom rješavanju slučajeva.

Članom 12a Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske propisano je da se po svakoj prijavi nasilja u porodici vrši procjena rizika. Nadležni policijski službenik vrši procjenu rizika na osnovu prikupljenih obavještenja o tome: da li je učinilac ranije ili neposredno prije procjene rizika učinio nasilje u porodici ili neki drugi vid nasilja i da li je spreman da ga ponovi; da li je prijetio ubistvom ili samoubistvom; da li posjeduje oružje; da li je mentalno bolestan ili zloupotrebljava psihoaktivne supstance; da li postoji sukob oko starateljstva nad djetetom ili oko načina održavanja ličnog kontakta djeteta i roditelja koji je učinilac; da li je učiniocu izrečena hitna mjera ili mjera zaštite od nasilja u porodici; da li žrtva doživljava strah i kako ona procjenjuje rizik od ponavljanja nasilja i druge činjenice i okolnosti od značaja za procjenu rizika.

ostvarivanja imovinskopravnog zahtjeva putem privatne tužbe. Ova praksa ima poseban negativni efekat za žene žrtve koje često učestvuju u krivičnim postupcima bez adekvatne zaštite.

³³ Ovaj pravilnik je, na osnovu člana 11 stav 4, člana 12 stav 4 i člana 13 stav 3 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Federacije BiH, 6. marta 2014. godine, donio federalni ministar unutrašnjih poslova.

Dužnost države da osigura reparaciju žrtvama³⁴ smatra se „simbolom brige države za žrtve“³⁵. Državno obeštećenje, prema Evropskoj konvenciji o naknadi štete žrtvama nasilnih krivičnih djela³⁶, mora biti osigurano čak i kada učinilac ne može biti krivično gonjen ili kažnjen³⁷. Osim toga, kako je navedeno u Deklaraciji UN o osnovnim principima pravde za žrtve krivičnih djela i zloupotrebe vlasti³⁸, države su obavezne da obavijeste pojedince o njihovom pravu da traže obeštećenje putem zakonskih i administrativnih mehanizam. U ovom slučaju kvalifikatorna okolnost je to što se radi o članu porodice s kojim je učinilac živio u zajedničkom domaćinstvu. Osobenost pasivnog subjekta čini kvalifikatornu okolnost ovog težeg oblika djela, jer ta osoba spada u red najužih članova porodice, poput bračnih drugova, djece, roditelja (Tomić, 2005: 141), što znači da pravo na naknadu štete od države imaju ne samo primarne, već i sekundarne žrtve nasilja u porodici.

Imovinskopravni zahtjev žrtvi u Bosni i Hercegovini isplaćuje počinitelj nasilja u porodici, kao naknadu štete za žrtve krivičnih djela, ali ako je nasilnik ili zločinac nesolventan - žrtva ostaje uskraćena u pravu na naknadu štete, kao i na alimentaciju u slučaju „razvoda braka“, što je vid sekundarne viktimizacije žrtava i izbjegavanje obaveze države da u skladu sa svim međunarodnim pravno-obavezujućim dokumentima obezbijedi naknadu štete za žrtve krivičnih djela. To podrazumijeva donošenje Zakona o naknadi štete za žrtve krivičnih djela i formiranje Fonda za isplatu naknade štete od strane države za žrtve krivičnih djela, a posebno maloljetnu djecu - sekundarne žrtve nasilja u porodici nakon smrti jednog od roditelja.

6. Prijedlog mjera *de lege ferenda*

6.1. Definicija žrtve krivičnog djela

Potrebne su izmjene i dopune zakona o krivičnim postupcima koji se primjenjuju u BiH na način da oštećeni bude definisan tako da u sklopu definicije posebno budu obuhvaćene primarne i sekundarne žrtve krivičnih djela. To je moguće i kroz usvajanje *lex specialis* zakona o zaštiti žrtava krivičnih djela. Uz to, prema žrtvama treba da se postupa s poštovanjem, na osjećajan, primjeren, stručan i nediskriminirajući način.

6.2. Prava žrtava krivičnih djela

U ova prava spadaju:

- pravo na pristup pravosuđu;
- pravo na informaciju;
- proširenje zaštitnih mjera. Prema članu 55 Istanbulske konvencije (postupci *ex parte* i *ex officio*), stranke će osigurati da istrage ili progon krivičnih djela, utvrđenih u skladu sa čl. 35-39 ove

³⁴ Član 5 Deklaracije UN o osnovnim principima pravde za žrtve krivičnih djela i zloupotrebe vlasti; UN doc.A/CONF.144/20, Aneks, Vodič za praktičare, str. 21, paragraf 83. Vidjeti član 12 Deklaracije UN o osnovnim principima pravde za žrtve krivičnih djela i zloupotrebe vlasti i član 1 Rezolucije Komiteta ministara Vijeća Evrope (77) 27 o kompenzaciji žrtava krivičnih djela, kao i član 2 Evropske konvencije o kompenzaciji žrtava teških krivičnih djela; OSCE BiH, decembar 2011.

³⁵ UN doc.A/CONF.144/20, Aneks, Vodič za praktičare, str. 21, paragraf 83.

³⁶ Sastavljena u Strazburu, 24. novembra 1983. godine, u izvorniku na engleskom i francuskom jeziku. Bosna i Hercegovina je ratifikovala i ovu konvenciju, kojom je preuzela obavezu da u krivično zakonodavstvo ugradi odredbe kojom se daje mogućnost da oštećeni u krivičnom postupku ostvare pravo na naknadu štete koja im je pričinjena krivičnim djelom.

³⁷ Krivična odgovornost i sankcionisanje počinitelja nasilja u porodici - Analiza i preporuke o krivičnopравnim sankcijama u predmetima nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini, OSCE BiH, Sarajevo, 2011, 48-49.

³⁸ Otvorena je za potpisivanje 24. novembra 1983. godine, a stupila je na snagu 1. februara 1988. godine. Ova deklaracija je je prvi i najvažniji međunarodnopravni dokument kojim je, u okviru univerzalnih prava žrtava, proklamovano pravo na naknadu štete. U Deklaraciji je pravo na naknadu štete od učinioca i iz javnih fondova istaknuto kao osnovno i izvorno (originarno stečeno) pravo žrtava, koje se proklamuje uz prava na pristup pravdi i korektnom tretmanu i na pomoć. Značaj prava na naknadu štete proizilazi iz činjenice da se preko pretrpljene štete određuje pojam žrtve u §§ 1 i 2 Deklaracije.

konvencije, ne smiju zavisiti u potpunosti od prijave ili pritužbe koju je podnijela žrtva, ako je krivično djelo počinjeno u cijelosti ili djelimično na njihovom državnom području. Uz to, postupak se može nastaviti čak i ako žrtva povuče svoju izjavu ili pritužbu;

- izmjena protokola o postupanju sa žrtvama nasilja u porodici na način da se „nasilnik u porodici udaljava iz porodice“ kroz primjenu mjera „udaljene iz kuće“, „zabranu prilaska žrtvi“ i „zabranu uhođenja žrtve“;

- procesne mjere zaštite: psihološka podrška žrtvi svjedoku, čitanje iskaza žrtve u toku postupka i zaštita identiteta žrtve (anonimizacija). Zapisnici o iskazima svjedoka datim pred tužiocem ili ovlaštenim službenim licem, po pravilima zakona o krivičnom postupku, mogu se uvrstiti u dokazni materijal, pa će ih sud cijeniti u sklopu iskaza tog svjedoka i ostalih provedenih dokaza. Time se stvara mogućnost da sud kao istinitu prihvati upravo onu izjavu koju je svjedok dao pred tužiocem ili ovlaštenim službenim licem, bez obzira na to što je eventualno kasnije pred sudom promijenio iskaz;

- pravna pomoć i zastupanje;

- pravo na naknadu štete od države kroz usvajanje zakona o naknadi štete za žrtve krivičnih djela i formiranje fonda za naknadu štete od države za žrtve krivičnih djela;

- zaštita od sekundarne viktimizacije.

6.3. Implementacija odredbi Istanbulske konvencije

Ova implementacija obuhvata i:

- formiranje centara za žene žrtve nasilja³⁹ i

- pravo na pristup službama za potporu žrtvama.

Uslovljavanje pristupa žrtvama nasilja u porodici mjerama zaštite i pravnom zaštitom obaveze svjedočenja, bez koje nema progona počinitelaca nasilja u porodici - suprotno je i Istanbulske konvenciji i Evropskoj preporuci (PUP, 2012) i predstavlja sekundarnu viktimizaciju žrtava.

6.4. Mjere prevencije

Prvi vid prevencije je reforma krivičnog zakonodavstva u skladu sa naboljim međunarodnim normama i standardima. Drugi vid prevencije je edukacija o primarnoj i sekundarnoj viktimizaciji žrtava nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini u državnim službama (posebno policijskim i pravosudnim) osoba sa nedovoljno znanja i neposjedovanja posebnih vještina u kontekstu realizacije predviđenih mjera pravne zaštite žrtava nasilja u porodici. Svrishodno, redovno i sistematično prikupljanje podataka je važno za razvoj efektivnih politika za sprečavanje i borbu protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici.

Literatura

Adžajlić-Dedović, A., Angeleski, M., Čekić, E., Simović, M. M., Butorac, K., Topić, Ž., Humček, S., Madeško, B., Taso-Deljković, A. Andrić, D., *Forenzička viktimologija i psihologija*, Banja Luka, 2021.

Adžajlić-Dedović, A., Simović, M. M., Angeleski, M., Butorac, K., Čekić, E., Simović, M. M., Topić, Ž., Humček, S., Madeško, B., Taso-Deljković, A. Andrić, D., *Forensic victimology and psychology*, Banja Luka, 2021.

Barnidge, R.P., „The Due Diligence Principle Under International Law“, *International Community Law Review*, vol. 8, no. 1, 2006.

Bašić-Tomić, A. et.all., *Priručnik za razumijevanje nasilja u porodici i nasilja prema ženama sa smjernicama za ophođenje*, Fondacija Udružene žene Banja Luka i Udruženje žena sa invaliditetom Nika, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine, Banja Luka, 2019.

³⁹ Prema članu 25 Istanbulske konvencije (potpora žrtvama seksualnog nasilja), stranke će preduzeti potrebne zakonodavne ili druge mjere kako bi osigurale osnivanje dovoljnog broja odgovarajućih, lako dostupnih kriznih centara za žrtve silovanja ili seksualnog nasilja - radi osiguravanja medicinskih i forenzičkih pregleda, potpore za doživljenu traumu i savjetovanje žrtava.

Bjeljac, R. *et.all.*, *Sudska razmatranja slučajeva nasilja u porodici u BiH*, DCAF, Sarajevo, 2014.

Frederick, L., „Questions about family court domestic violence screening and assessment“, *Family Court Review*, 46, 2008.

Laing, L., „Secondary victimization: domestic violence survivors navigating the family law system“, *Violence against women*, vol. 23, 11, 2016.

Hagemann-White, C., Mlinarević G., *Prikupljanje administrativnih podataka o nasilju nad ženama i nasilju u porodici u Bosni i Hercegovini, prema standardima Istanbulske konvencije*, Vijeće Evrope, 2019.

Kaspiew, R., Gray, M., Weston, R., Moloney, L., Hand, K., Qu, L., „Family violence: Key findings from the evaluation of the 2006 family law reforms“, *Family Matters*, 85, 2010.

Milić, A., Krunić, S., Milinović, J., *Sprečavanje i suzbijanje nasilja u porodici u Republici Srpskoj: priručnik za postupanje subjekata zaštite*, Banja Luka, Gender centar - Centar za jednakost i ravnopravnost polova Vlade Republike Srpske, 2009.

Mujezinović, J., Ivić, G., Žigić, R., *Multisektorska saradnja u sprečavanju nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini*, Fondacija „Lara“, Vive žene, Sigurna mreža Bosne i Hercegovine, 2018.

Mušić, S., „Nasilje u porodici kroz pravni okvir u Bosni i Hercegovini“, *Zbornik radova Pravnog fakulteta Sveučilišta u Mostaru*, broj XXVI, 2018.

Nikolić-Ristanović, V., Dokmanović, M., *Međunarodni standardi o nasilju u porodici i njihova primjena na Zapadnom Balkanu*, Prometej, Beograd, 2006.

Protokol intervencija u slučajevima nasilja u porodici za Tuzlanski kanton, Vive žene, Tuzla, 2009.

Rivera, E. A., Sullivan, C. M., Zeoli, A. M., „Secondary victimization of abused mothers by family court mediators“, *Feminist Criminology*, 7, 2012.

Simović, N.M., Adžajlić-Dedović, A., Simović, M.M., Simović, M.V., Angeleski, M. *Kritička viktimologija o žrtvi, mitu i korupciji*, Banja Luka, 2021.

Simović, N.M., Adžajlić-Dedović, A., Velić, L., Sofradžija, H., Simović, M.M., Humačkić, T., Buljubašić, M., Hunček, H., Madeško, B., Čengić, A., *Viktimologija o žrtvama prirodnih katastrofa i zaštiti životne sredine u Bosni i Hercegovini*, Banja Luka, 2021.

Sullivan, P., Knutson J., „Maltreatment and disabilities: a population-based epidemiological study“, *Child abuse & neglect, volume 24, issue 10*, 2000.

Tomić, Z., *Krivično pravo II, Posebni dio, Drugo izmijenjeno i dopunjeno izdanje*, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2005.

Traljić, N., Bubić S., *Bračno pravo, Prvo izdanje*, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2007.

Tulumović, M., „Krivično djelo nasilja u porodici u praksi općinskih sudova Tuzlanskog kantona“, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Tuzli*, godina IV, broj 1, 2018.

Tulumović, M., Velić, L., *Procesuiranje počinitelja krivičnog djela nasilja u porodici pred nadležnim sudovima u Bosni i Hercegovini, Anali Pravnog fakulteta*, Zenica, broj 23, 2019.

Vešović, M., „Nasilje u partnerskim odnosima i porodici i krivično zakonodavstvu Srbije“, *Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Institut za kriminologiju i krivično pravo*, Beograd, broj 2-3, 2015.

SECONDARY VICTIMIZATION OF VICTIMS OF DOMESTIC VIOLENCE IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Azra Adajlić-Dedović,

Full professor of Faculty of Criminalistics, Criminology and Security Studies of the University of Sarajevo

Marina M. Simović,

secretary of the Ombudsman for children of the Republika Srpska and associate professor at the Faculty of law of University „Apeiron“ in Banja Luka

Abstract: *The paper deals with some issues of reform of the system of protection of victims of criminal offenses and especially victims of domestic violence in Bosnia and Herzegovina, in the context of consistent implementation of both the Istanbul Convention and the 2012 European Union Recommendation on minimum protection, support and assistance to victims of crime (PUP, 2012). The starting point are researches that had found that victims of domestic violence in Bosnia and Herzegovina were denied access to justice. Namely, after filing a report on domestic violence, the police can but is not obliged to inform the prosecutor about it - until it gathers enough evidence and assesses that it is a criminal offense. Secondary victimization of victims of domestic violence in Bosnia and Herzegovina is also done through misclassification of domestic violence as a misdemeanor, and not as criminal offense, but also through failure to conduct a criminal investigation in accordance with the law. Marginalization of victims of domestic violence is done through mild punishment of the perpetrators, and through denial of the victim's right to restitution.*

The victim of domestic violence has the right to be taken care of in a safe house in order to ensure his physical protection and exercise his rights and interests, which may be his secondary re-victimization. In this regard, the victim did not violate the law, but the abuser who should be “removed from the family home” because he endangered the safety or psychophysical integrity of his family members. Therefore, the abuser should be imposed a measure prohibiting approach to the victim, until the verdict is pronounced, but also measures of psychosocial treatment, and, depending on the circumstances of the case, treatment for addiction such as alcohol, drugs and similar.

Key words: *domestic violence, secondary victimization, Istanbul Convention, compensation, justice for victims.*